

บทที่ 5

สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล ข้อเสนอแนะ

สรุปผลการวิจัย

การศึกษาวิจัยในครั้งนี้เป็นการศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการใช้หญ้าแฝกเพื่อการอนุรักษ์ดินและน้ำของเกษตรกรชาวไทยภูเขาในพื้นที่อำเภอแม่สะเรียง จังหวัดแม่ฮ่องสอน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาถึง

1. เพื่อศึกษาการใช้หญ้าแฝกในการอนุรักษ์ดินและน้ำ ของเกษตรกรชาวไทยภูเขา
2. เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยลักษณะส่วนบุคคล ปัจจัยทางเศรษฐกิจและสังคม กับการสำเร็จในการปลูกหญ้าแฝกเพื่อการอนุรักษ์ดินและน้ำ ของเกษตรกรชาวเขาเผ่าม้ง เผ่าลัวะ และเผ่ากะเหรี่ยง
3. เพื่อศึกษาปัญหาอุปสรรค และข้อเสนอแนะ ที่มีต่อการส่งเสริมปลูกหญ้าแฝก ของเกษตรกรชาวไทยภูเขา

การศึกษาวิจัยได้ดำเนินการในพื้นที่ ตำบลแม่หေး ตำบลป่าแป๋ อำเภอแม่สะเรียง จังหวัดแม่ฮ่องสอน จำนวน 7 หมู่บ้าน กับเกษตรกรชาวไทยภูเขาผู้ปลูกหญ้าแฝก เผ่าม้ง เผ่าลัวะ และเผ่ากะเหรี่ยง จำนวน 128 ราย คำนวณรายชื่อของกรประชาสงเคราะห์ และกรมพัฒนาที่ดิน

สำหรับการวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้เครื่องคอมพิวเตอร์ โปรแกรมสำเร็จรูป SPSS/PC+ คำนวณค่าต่างๆ เช่นค่าร้อยละ ความถี่ ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน และการวิเคราะห์หาความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรอิสระและตัวแปรตาม โดยใช้สถิติค่าทดสอบไค-สแควร์ (Chi-square) ที่ระดับนัยสำคัญ 0.5 ซึ่งผลการวิจัยสามารถสรุปได้ดังนี้

ข้อมูลทางด้านลักษณะส่วนบุคคล ด้านเศรษฐกิจและสังคม

เพศ เกษตรกรชาวไทยภูเขาผู้ปลูกหญ้าแฝกส่วนใหญ่ เป็นชาย คิดเป็นร้อยละ 92.19 ถ้าพิจารณาเป็นรายเผ่าพบว่าส่วนใหญ่เกษตรกรเผ่าม้ง เผ่าลัวะ และเผ่ากะเหรี่ยงเป็นชาย ร้อยละ 86.67, 95.35 และ 91.43 ตามลำดับ

อายุ เกษตรกรชาวไทยภูเขาผู้ปลูกหญ้าแฝกอายุเฉลี่ยประมาณ 41 ปี อายุต่ำสุด 22 ปี และสูงสุด 80 ปี เมื่อพิจารณารายเผ่าพบว่า เผ่าม้งส่วนใหญ่อายุ 22-41 ปี ร้อยละ 73.33 เผ่าลัวะส่วนใหญ่อายุ 22-41 ปี ร้อยละ 59.14 และเกษตรกรเผ่ากะเหรี่ยงส่วนใหญ่อายุ 22-41 ปี ร้อยละ 57.14

การศึกษาของเกษตรกร เกษตรกรชาวไทยภูเขาผู้ปลูกหญ้าแฝกส่วนใหญ่ไม่ได้เรียนหนังสือคิดเป็นร้อยละ 63.38 รองลงมามีการศึกษาระดับประถมศึกษา และมีการศึกษาในระดับสูงกว่าประถมศึกษา ถ้าพิจารณาตามรายได้พบว่า เกษตรกรเผ่าม้งส่วนใหญ่มีระดับ การศึกษาในระดับประถมศึกษาคิดเป็นร้อยละ 55.33 เกษตรกรเผ่าลัวะส่วนใหญ่มีการศึกษาในระดับประถมศึกษา และไม่ได้เรียนหนังสืออยู่ในระดับใกล้เคียงกันร้อยละ 48.84 และ 46.51 ตามลำดับ สำหรับเกษตรกรเผ่ากะเหรี่ยง ส่วนใหญ่ไม่ได้เรียนหนังสือคิดเป็นร้อยละ 81.43

ความรู้เกี่ยวกับการปลูกหญ้าแฝก เกษตรกรชาวไทยภูเขาผู้ปลูกหญ้าแฝกส่วนใหญ่มีความรู้ในระดับสูงคิดเป็นร้อยละ 95.31 เมื่อพิจารณาตามเผ่าพบว่าเกษตรกรเผ่าม้งทั้งหมดมีความรู้ในระดับสูง ส่วนเผ่าลัวะและเผ่ากะเหรี่ยงมีความรู้เกี่ยวกับหญ้าแฝกในระดับสูงใกล้เคียงกัน นอกนั้นที่เหลือทุกเผ่ามีความรู้ระดับปานกลาง

จำนวนสมาชิกในครัวเรือน เกษตรกรชาวไทยภูเขาที่มีจำนวนสมาชิกในครัวเรือนจำนวนสูงสุด 11 คน จำนวนต่ำสุด 1 คน เฉลี่ยประมาณ 6 คน และ ซึ่งส่วนใหญ่อยู่ในช่วงระหว่าง 5-8 คน คิดเป็นร้อยละ 64.06 เมื่อพิจารณาตามเผ่าพบว่าเกษตรกรเผ่าม้งส่วนใหญ่มีสมาชิกในครัวเรือนอยู่ระหว่าง 5-8 คนคิดเป็นร้อยละ 53.33 เกษตรกรเผ่าลัวะส่วนใหญ่มีสมาชิกในครัวเรือนอยู่ระหว่าง 5-8 คนคิดเป็นร้อยละ 72.09 และเกษตรกรเผ่ากะเหรี่ยงส่วนใหญ่มีสมาชิกในครัวเรือนอยู่ระหว่าง 5-8 คนคิดเป็นร้อยละ 61.43

แรงงานทำการเกษตรในครัวเรือน เกษตรกรชาวไทยภูเขาผู้ปลูกหญ้าแฝกมีแรงงานทำการเกษตรในครัวเรือนสูงสุดจำนวน 8 คน ต่ำสุดจำนวน 1 คน เฉลี่ยประมาณ 3 คน และ ซึ่งส่วนใหญ่อยู่ในช่วงระหว่าง 1-4 คนคิดเป็นร้อยละ 81.25 เมื่อพิจารณาตามเผ่าพบว่า เกษตรกรเผ่าม้ง ส่วนใหญ่มีแรงงานทำการเกษตรในครัวเรือน 1-4 คน คิดเป็นร้อยละ 86.67 เผ่าลัวะส่วนใหญ่มีแรงงานทำการเกษตรในครัวเรือน 1-4 คน คิดเป็นร้อยละ 76.74 สำหรับเผ่ากะเหรี่ยงส่วนใหญ่มีแรงงานทำการเกษตรในครัวเรือน 1-4 คน คิดเป็นร้อยละ 82.86

ฐานะทางสังคม เกษตรกรชาวไทยภูเขาส่วนใหญ่ไม่มีฐานะทางสังคมคิดเป็นร้อยละ 90.62 นอกนั้นเป็นกรรมการศูนย์ส่งเสริมรายตำบลประจำหมู่บ้าน ประธานเยาวชน ผู้นำศาสนา ผู้ใหญ่บ้าน หมอคนอาสา อบต. และอาสาสมัครสาธารณสุข ตามลำดับ

การถือครองที่ดิน จากการวิจัยพบว่าเกษตรกรชาวไทยภูเขาส่วนใหญ่มีที่ดินเป็นของตนเองทั้งหมด คิดเป็นร้อยละ 65.12 นอกนั้นเป็นลักษณะของตนเองบางส่วนและเช่าเพิ่มเติม และเช่าผู้อื่นทั้งหมด เมื่อพิจารณาตามเผ่าพบว่า เผ่ากะเหรี่ยงมีที่ดินเป็นของตนเองมากที่สุดคิดเป็นร้อยละ 90.00 รองลงมา ได้แก่เผ่าลัวะ ส่วนเผ่าม้งส่วนใหญ่มีลักษณะมีพื้นที่เป็นของตนเองบางส่วนและเช่าเพิ่มเติม

การมีกรรมสิทธิ์ในที่ดิน การวิจัยพบว่าเกษตรกรชาวไทยภูเขาส่วนใหญ่ไม่มีเอกสารสิทธิ์ในที่ดิน คิดเป็นร้อยละ 84.38 เมื่อพิจารณาตามเผ่าพบว่าเผ่ากะเหรี่ยงไม่มีเอกสารสิทธิ์ในที่ดินมากที่สุดคิดเป็นร้อยละ 95.71 รองลงมาได้แก่เผ่าลัวะร้อยละ 72.09 ส่วนเผ่าม้ง ไม่มีเอกสารสิทธิ์ในที่ดินส่วนใหญ่เพียงร้อยละ 66.67

รายได้ของครอบครัวต่อปี เกษตรกรชาวไทยภูเขาที่มีรายได้สูงสุด 265,000 บาท รายได้ต่ำสุด 5,000 บาท รายได้เฉลี่ยประมาณ 36,309.38 บาทต่อปีต่อครอบครัว ส่วนใหญ่รายได้อยู่ในช่วงระหว่าง 5,000-55,000 บาทต่อปี เมื่อพิจารณาตามเผ่าพบว่า เผ่าม้งมีรายได้ในช่วงที่สูงที่สุดคือ 205,001- 265,000 บาทต่อปีต่อครอบครัว คิดเป็น ร้อยละ 13.33 รองลงมา ได้แก่เผ่าลัวะและเผ่ากะเหรี่ยงตามลำดับ

การใช้พื้นที่ทำการเกษตร การวิจัยพบว่าการใช้พื้นที่แบบถาวรไม่เคยโอนย้ายประมาณครึ่งหนึ่งร้อยละ 50 เมื่อพิจารณาตามเผ่าพบว่า เผ่าม้งทั้งหมด ไม่มีการเคลื่อนย้ายพื้นที่ทำการเกษตร รองลงมา ได้แก่ เผ่าลัวะคิดเป็นร้อยละ 69.77 และมีการหมุนเวียนอยู่ในช่วง 3-5 ปีร้อยละ 30.23 สำหรับเผ่ากะเหรี่ยงมีการหมุนเวียนพื้นที่มากที่สุดในช่วง 3-7 ปี โดยมีการใช้พื้นที่แบบถาวรไม่เคยโอนย้ายน้อยคิดเป็นร้อยละ 27.14 เท่านั้น

กิจกรรมทางการเกษตรและวิธีการกำจัดวัชพืช เกษตรกรชาวไทยภูเขาส่วนใหญ่มีกิจกรรมทางการเกษตร ได้แก่ ทำนา ทำไร่ และปลูกพืชผัก ตามลำดับ และมีวิธีการกำจัดวัชพืชส่วนใหญ่เป็นแบบใช้แรงงานคนขุด ถอนกลบ ร้อยละ 62.90 รองลงมาใช้วิธีตัดฟัน โคน ถางแล้วเผา และวิธีการใช้สารเคมีกำจัดวัชพืช

ระยะเวลาที่ปลูกและจำนวนพื้นที่ที่ปลูกหญ้าแฝก เกษตรกรชาวไทยภูเขาส่วนใหญ่ มีระยะเวลาการปลูกสูงสุด 10 ปี ต่ำสุด 1 ปี ระยะเวลาโดย เฉลี่ย 6 ปี พื้นที่ในการปลูกหญ้าแฝกเฉลี่ย 3 ไร่ 1 งาน พื้นที่ต่ำสุด 1 งาน พื้นที่สูงสุด 15 ไร่

ผู้แนะนำปลูกหญ้าแฝกและเหตุผลในการปลูกหญ้าแฝก เกษตรกรชาวไทยภูเขาส่วนใหญ่ได้รับคำแนะนำจากเจ้าหน้าที่ของรัฐคิดเป็นร้อยละ 98.14 และเหตุผลในการปลูกหญ้าแฝกส่วนใหญ่มีเหตุผลเพื่อการอนุรักษ์ดินและน้ำคิดเป็นร้อยละ 92.14

การได้รับการอบรม เกษตรกรชาวไทยภูเขาได้รับการฝึกอบรมและไม่ได้รับการฝึกอบรมใกล้เคียงกันเผ่ากะเหรี่ยง ไม่ได้รับการฝึกอบรมมากที่สุดรองลงมาได้แก่เผ่าลัวะและเผ่าม้งตามลำดับ

การปลูกซ่อมและตัดแต่งใบหญ้าแฝก เกษตรกรชาวไทยภูเขาส่วนใหญ่ไม่ปฏิบัติในการปลูกซ่อมและการตัดแต่งใบ คิดเป็นร้อยละ 83.59 และ 64.84 ตามลำดับ เผ่าที่มีการปลูกซ่อมมากที่สุดคือเผ่าลัวะเผ่ากะเหรี่ยงมีการปลูกซ่อมน้อย เผ่าที่มีการตัดแต่งใบมากที่สุดคือเผ่าม้งส่วนที่มีการตัดแต่งใบน้อยที่สุดคือ เผ่ากะเหรี่ยง

การร่วมมือในการเตรียมพันธุ์หญ้าแฝกและการเตรียมพื้นที่ จากการศึกษาพบว่าได้รับการสนับสนุนพันธุ์หญ้าแฝกจากหน่วยงานของรัฐและเจ้าหน้าที่ช่วยเตรียมพื้นที่ให้คิดเป็นร้อยละ 78.91 และ 75.00 ตามลำดับ การเตรียมด้วยตนเองมีน้อยร้อยละ 21.09 และ 25.00 ตามลำดับ

การใช้ประโยชน์จากหญ้าแฝก เกษตรกรชาวไทยภูเขาส่วนใหญ่ไม่ได้ใช้ประโยชน์จากต้น ใบ รากหญ้าแฝกในครัวเรือนและหัตถกรรมประดิษฐ์ ต่าง ๆ คิดเป็นร้อยละ 90.09 ส่วนเผ่าที่มีการใช้ประโยชน์บ้างเล็กน้อยได้แก่เผ่ากะเหรี่ยงและเผ่าลาว เผ่าม้งไม่มีการใช้ประโยชน์เลย

การได้รับข่าวสารเกี่ยวกับการปลูกหญ้าแฝก เกษตรกรส่วนใหญ่ไม่ได้รับข่าวสารจากเจ้าหน้าที่ของรัฐและเพื่อนบ้านเท่ากันร้อยละ 70.10 และส่วนใหญ่ไม่ได้รับข่าวสารจากสื่อมวลชน ได้แก่ วิทยุ โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ และเอกสารคำแนะนำเกินกว่าร้อยละ 90.00

การทดสอบสมมุติฐาน สามารถสรุปได้ดังนี้

ปัจจัยลักษณะส่วนบุคคลกับความสำเร็จในการปลูกหญ้าแฝก

เผ่า มีความสัมพันธ์กับความสำเร็จในการปลูกหญ้าแฝกของเกษตรกร อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

เพศ ไม่มีความสัมพันธ์กับความสำเร็จในการปลูกหญ้าแฝกของเกษตรกร

อายุของเกษตรกร ไม่มีความสัมพันธ์กับความสำเร็จในการปลูกหญ้าแฝกของเกษตรกร

ระดับการศึกษา มีความสัมพันธ์กับความสำเร็จในการปลูกหญ้าแฝกของเกษตรกรอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

ความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับการปลูกหญ้าแฝก ไม่มีความสัมพันธ์กับความสำเร็จในการปลูกหญ้าแฝกของเกษตรกร

ปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจและสังคม กับความสำเร็จในการปลูกหญ้าแฝก

รายได้รวมต่อปี มีความสัมพันธ์กับความสำเร็จในการปลูกหญ้าแฝกของเกษตรกรอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

จำนวนแรงงานในการทำการเกษตร ไม่มีความสัมพันธ์กับความสำเร็จในการปลูกหญ้าแฝกของเกษตรกร

การได้รับข่าวสารจากเจ้าหน้าที่ของรัฐ ไม่มีความสัมพันธ์กับความสำเร็จในการปลูกหญ้าแฝกของเกษตรกร

การได้รับข่าวสารจากเพื่อนบ้าน ไม่มีความสัมพันธ์กับความสำเร็จในการปลูกหญ้าแฝกของเกษตรกร

การได้รับข่าวสารจากหนังสือพิมพ์ มีความสัมพันธ์กับความสำเร็จในการปลูกหญ้าแฝกของเกษตรกรอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

การได้รับข่าวสารจากวิทยุกระจายเสียง มีความสัมพันธ์กับความสำเร็จในการปลูกหญ้าแฝกของเกษตรกรอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

การได้รับข่าวสารจากโทรทัศน์ มีความสัมพันธ์กับความสำเร็จในการปลูกหญ้าแฝกของเกษตรกรอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

การได้รับข่าวสารจากเอกสารคำแนะนำ มีความสัมพันธ์กับความสำเร็จในการปลูกหญ้าแฝกของเกษตรกรอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

การได้รับการอบรม มีความสัมพันธ์กับความสำเร็จในการปลูกหญ้าแฝกของเกษตรกรอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

การมีเอกสารสิทธิ์ในที่ดินทำการเกษตร ไม่มีความสัมพันธ์กับความสำเร็จในการปลูกหญ้าแฝกของเกษตรกร

ลักษณะการใช้พื้นที่ทำการเกษตร ไม่มีความสัมพันธ์กับความสำเร็จในการปลูกหญ้าแฝกของเกษตรกร

การได้ปฏิบัติการใช้ประโยชน์จากหญ้าแฝก มีความสัมพันธ์กับความสำเร็จในการปลูกหญ้าแฝกของเกษตรกรอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

การเตรียมพันธุ์หญ้าแฝกที่ใช้ในการปลูก ไม่มีความสัมพันธ์กับความสำเร็จในการปลูกหญ้าแฝกของเกษตรกร

การเตรียมพื้นที่ในการปลูก ไม่มีความสัมพันธ์กับความสำเร็จในการปลูกหญ้าแฝกของเกษตรกร

การกำจัดวัชพืชโดยการไ้แรงงานคนชุด ถอนแล้วกลบ ไม่มีความสัมพันธ์กับความสำเร็จในการปลูกหญ้าแฝกของเกษตรกร

การกำจัดวัชพืชโดยการไ้การตัด ฟัน โคน ถางแล้วเผา มีความสัมพันธ์กับความสำเร็จในการปลูกหญ้าแฝกของเกษตรกรอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

การกำจัดวัชพืชโดยการไ้การไ้รถแทรกเตอร์ มีความสัมพันธ์กับความสำเร็จในการปลูกหญ้าแฝกของเกษตรกรอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

การกำจัดวัชพืชโดยการไ้การไ้สารเคมี มีความสัมพันธ์กับความสำเร็จในการปลูกหญ้าแฝกของเกษตรกรอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

ปัญหาอุปสรรค และความต้องการสนับสนุนจากหน่วยงานของรัฐ

ปัญหาอุปสรรคของเกษตรกรชาวไทยภูเขาในการปลูกหญ้าแฝกเพื่อการอนุรักษ์ดินและน้ำ โดยเกษตรกรชาวไทยภูเขาเผ่าม้ง เผ่าลัวะ และเผ่ากะเหรี่ยง ได้ให้ความเห็นเกี่ยวกับปัญหาอุปสรรคในการดำเนินการปลูกหญ้าแฝกเพื่อการอนุรักษ์ดินและน้ำ ที่มีผลต่อความสำเร็จในการปลูกหญ้าแฝก ตามลำดับความสำคัญ จากมากไปหาน้อยดังนี้

1. ปัญหาความรู้ในการใช้ประโยชน์จาก ดิน ใโบ รากหญ้าแฝก งานหัตถกรรมประดิษฐ์ใช้ในครัวเรือน และจำหน่ายเป็นสินค้าเสริมรายได้ให้กับครอบครัว
2. ขาดการติดตามและให้คำแนะนำจากเจ้าหน้าที่ของรัฐอย่างสม่ำเสมอ
3. ขาดความรู้ในการเตรียมพื้นที่ (การทำแนวระดับ)
4. ปัญหาหนูกัดทำลายหญ้าแฝก
5. ขาดความรู้เรื่องการอนุรักษ์ดินและน้ำ
6. ปัญหาการใช้สารเคมีกำจัดวัชพืช
7. ปัญหาเรื่องการปลูกซ่อม (ขาดพันธุ์หญ้าแฝก)
8. ปัญหาการเคลื่อนย้ายพื้นที่ปลูกพืช (ไร่หมุนเวียน)
9. ปัญหาการให้คนอื่นเช่าที่ดิน
10. ปัญหาเรื่องไฟฟ้า
11. ปัญหาเกี่ยวกับวิธีการปลูกหญ้าแฝก
12. ปัญหาเรื่องการขยายพันธุ์หญ้าแฝก
13. ขาดตลาดรับซื้อ ดิน ใโบ รากหญ้าแฝก และผลิตภัณฑ์จากหญ้าแฝก
14. ปัญหาไม่มีเอกสารสิทธิ์ในที่ดิน
15. ปัญหาเรื่องการตัดแต่งใโบหญ้าแฝก
16. ปัญหาเกี่ยวกับการเลือกพันธุ์ปลูกหญ้าแฝก
17. ปัญหาการขาดอุปกรณ์ในการช่วยปลูก (เครื่องมือวัดระดับ)

ความต้องการ หรือข้อเสนอแนะของเกษตรกรชาวไทยภูเขาเพื่อขอการสนับสนุนจากหน่วยงานของรัฐ ในการดำเนินการส่งเสริมปลูกหญ้าแฝกเพื่อการอนุรักษ์ดินและน้ำบนพื้นที่สูง

เกษตรกรชาวไทยภูเขาได้แสดงข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะต่อการช่วยเหลือและสนับสนุนจากหน่วยงานของรัฐ ในการดำเนินการปลูกหญ้าแฝกเพื่อการอนุรักษ์ดินและน้ำ ให้ประสบความสำเร็จดังนี้

1. การฝึกอบรมให้ ความรู้และ ฝึกอาชีพ หัตถกรรมประดิษฐ์ ผลิตภัณฑ์จากหญ้าแฝก เพื่อให้มีการใช้ประโยชน์จากหญ้าแฝกอย่างเต็มที่ ทั้งนี้จะเป็นการกระตุ้นให้มีการดูแลรักษาหญ้าแฝกอย่างดี และมีการขยายพื้นที่ปลูกเพิ่มมากขึ้น พร้อมทั้งให้ประสานงานเรื่องการตลาดในการรับซื้อผลผลิตด้วย
2. ควรให้เจ้าหน้าที่ของรัฐมีการติดตามให้คำแนะนำเกี่ยวกับการปลูกหญ้าแฝกบ่อย ๆ เพื่อแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นได้ทันที
3. ฝึกปฏิบัติร่วมกับเกษตรกรในการเตรียมพื้นที่ปลูกหญ้าแฝก (การทำแนวระดับ)
4. หาแนวทางในการป้องกันและกำจัดหนูที่มีผลต่อการปลูกหญ้าแฝก เช่น สนับสนุนพันธุ์หญ้าแฝกเพื่อปลูกซ่อม กำจัดหนูร่วมกัน การปลูกพืชหมุนเวียนตลอดปี เป็นต้น
5. จัดฝึกอบรมให้ความรู้เกี่ยวกับการส่งเสริมปลูกหญ้าแฝกแก่เกษตรกรชาวไทยภูเขาในเรื่องต่างๆ เช่น การอนุรักษ์ดินและน้ำ การเลือกพันธุ์ปลูก วิธีการปลูก การขยายพันธุ์ การดูแลรักษาหญ้าแฝก การใช้สารเคมีกำจัดวัชพืชบนพื้นที่สูง เป็นต้น
6. ให้หน่วยงานของรัฐกำหนดเขตพื้นที่ทำการเกษตรบนพื้นที่สูงอย่างชัดเจน และมีการจัดสรรพื้นที่ทำกินให้เพียงพอ มีการออกเอกสารสิทธิ์ และมีการสนับสนุนงบประมาณอย่างเต็มที่ เพื่อพัฒนาพื้นที่แบบถาวรและมีอาชีพที่ยั่งยืน

การอภิปรายผล

ผลการศึกษา เรื่องปัจจัยที่มีผลต่อการใช้หญ้าแฝกในการอนุรักษ์ดินและน้ำของเกษตรกรชาวไทยภูเขาอำเภอแม่สะเรียง จังหวัดแม่ฮ่องสอน พบว่า เกษตรกรส่วนใหญ่เป็นเพศชาย ซึ่งเป็นผู้นำครอบครัวในการดำเนินกิจกรรมปลูกหญ้าแฝก สมาชิกในครอบครัวเฉลี่ย 6 คน แรงงานในครอบครัวอยู่ในช่วง 1-4 คน อายุส่วนใหญ่อยู่ในช่วง 22-41 ปี เป็นช่วงของวัยแรงงานที่จะสร้างฐานะให้ครอบครัว ระดับการศึกษาของชาวไทยภูเขาส่วนใหญ่ไม่ได้เรียนหนังสือ โดยเฉพาะชาวไทยภูเขาเผ่ากะเหรี่ยงทำให้ความเข้าใจในการใช้ภาษาไทย (คำเมือง) อยู่ในระดับที่สื่อสาร

เข้าใจได้น้อย ต้องอาศัยคนหนุ่มคนสาวในหมู่บ้านที่ได้รับการศึกษาช่วยสื่อสารต่อเพื่อให้เกิดความชัดเจนมากขึ้น การศึกษามีผลต่อการรับรู้ข่าวสารจากสื่อต่าง ๆ เกษตรกรเผ่าม้งมีระดับการศึกษาที่ดีกว่าเผ่าละวะและเผ่ากะเหรี่ยง นอกจากนี้ยังมีโอกาสติดต่อกับสังคมภายนอกมากกว่าเพราะส่วนใหญ่มีอาชีพเสริมด้านการค้าขายเป็นพ่อค้าคนกลางสินค้าเกษตร ซึ่งมีผลต่อการเรียนรู้และยอมรับนวัตกรรมใหม่ๆ ได้ดีกว่า เผ่าละวะและเผ่ากะเหรี่ยง รายได้ครอบครัวของเกษตรกรส่วนใหญ่อยู่ในระดับต่ำคือช่วง 5,000-55,000 บาทต่อปี (เกณฑ์ จปฐ. ชาวเขา ของกองสงเคราะห์ชาวเขา กรมประชาสงเคราะห์ รายได้เกณฑ์ต่ำสุด 15,000 บาทต่อคนต่อปี) ทั้งนี้เป็นเพราะเกษตรกรชาวไทยภูเขา มีรายได้ทางการเกษตรเพียงด้านเดียว รายได้มีความแตกต่างกันในแต่ละเผ่า เผ่าม้งส่วนใหญ่มีรายได้สูงกว่าเผ่าอื่น ระดับความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการปลูกหญ้าแฝกในแต่ละเผ่ามีความรู้อยู่ในระดับสูงทั้งนี้อาจเป็นเพราะหญ้าแฝกเป็นพืชอนุรักษ์ดินและน้ำตาม โครงการพระราชดำริ ซึ่ง ทุกหน่วยงานที่เกี่ยวข้องและเกษตรกรให้ความสำคัญและสนใจเป็นอย่างยิ่ง

การใช้พื้นที่ดินเพื่อการเกษตร การศึกษาพบว่า การใช้พื้นที่ดินปลูกพืชแบบไร่มุมนเวียนค่อนข้างสูงในเผ่ากะเหรี่ยงและเผ่าละวะ ส่วนเผ่าม้งส่วนใหญ่จะใช้พื้นที่แบบถาวร ไม่เคลื่อนย้าย ทั้งนี้อาจเป็นวัฒนธรรมแบบดั้งเดิมของชนเผ่า และเผ่าม้งเป็นเผ่าที่อพยพเข้ามาอยู่ใหม่จึงไม่มีพื้นที่เป็นของตนเองมากนัก

การไม่ได้รับข่าวสาร พบว่าเกษตรกรชาวไทยภูเขาส่วนใหญ่ไม่ได้รับข่าวสารจากสื่อมวลชน เพราะหมู่บ้านของเกษตรกรอยู่ในเขตทุรกันดาร ห่างไกลความเจริญไม่มีไฟฟ้าใช้ไม่สามารถรับข่าวสารทางโทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ และเอกสารแนะนำได้ ส่วนสื่อที่สามารถรับได้คือวิทยุซึ่งส่วนใหญ่จะเน้นรายการบันเทิง ไม่ค่อยมีรายการเกี่ยวกับหญ้าแฝกเพื่อการอนุรักษ์ดินและน้ำ ซึ่งการไม่ได้รับข่าวสารจะมีผลต่อการเรียนรู้ สอดคล้องกับผลการศึกษาของ ศักดิ์ชาย อ่าง โดยสุชาติ (2542) กล่าวว่าเกษตรกรที่ได้รับทราบข่าวสารจากแหล่งสื่อต่างๆ หลายแห่งอยู่เป็นประจำมักจะเป็นผู้มีบุคลิก ลักษณะของผู้ที่มีการตื่นตัว และหมั่นศึกษาหาความรู้อยู่ตลอดเวลา และจะสอดคล้องกับผลการศึกษาของ พงษ์ศักดิ์ (2526) ศึกษาปัจจัยบางประการที่มีผลต่อการยอมรับสิ่งใหม่ๆ ในการดำเนินการเกษตรที่สูงของชาวไทยภูเขาเผ่าม้งจังหวัดเชียงใหม่ พบว่า การยอมรับขึ้นกับปัจจัยทางเศรษฐกิจ ได้แก่ทุนและเครดิตในการกู้เงิน การรับรู้ข่าวสารทาง วิทยุ หนังสือพิมพ์ และการติดต่อกับเจ้าหน้าที่ส่งเสริมมีผลต่อการยอมรับสิ่งใหม่ๆ

เกษตรกรชาวไทยภูเขามีการกำจัดวัชพืช แบบตัด ฟัน โคน ถางแล้วเผา และแบบการใช้สารเคมี การใช้วิธีการดังกล่าวจะมีผลต่อการปลูกหญ้าแฝกและสิ่งแวดล้อม การใช้สารเคมีนับวันจะเพิ่มมากขึ้นเพราะเกษตรกรเห็นว่าสะดวกรวดเร็ว ใช้แรงงานน้อย การสร้างความตระหนักให้เห็นถึงผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม จึงเป็นสิ่งจำเป็นมิฉะนั้นจะเกิดผลเสียตามมา ซึ่งสอดคล้องกับ

การศึกษาของ วรลักษณ์ (2539) กล่าวว่า การใช้ยากำจัดวัชพืช เมื่อดินถูกใช้มาก ๆ จะทำให้ดินเสื่อม จำเป็นต้องใช้สารเคมีบำรุงดินเพิ่มทำให้เกิดผลกระทบต่อไปอีกมากมาย

การมีส่วนร่วมในการปลูกหญ้าแฝก และการเตรียมดินปลูก พบว่า เกษตรกรส่วนใหญ่ เกษตรกรมีส่วนร่วมน้อย ส่วนใหญ่พึ่งเจ้าหน้าที่ของรัฐ อาจเป็นเพราะ ไม่ให้ความสำคัญต่อการปลูกหญ้าแฝก การอนุรักษ์ดินและน้ำไม่ใช่ปัญหาของเกษตรกร

การปฏิบัติปลูกซ่อมและการตัดแต่งใบ เกษตรกรส่วนใหญ่ไม่ปฏิบัติ เพราะเกษตรกรขาดพันธุ์หญ้าแฝกในการปลูกซ่อม ถ้าแฝกได้ชำเกิน ไปการปลูกซ่อมไม่ทันฤดูฝน และไม่ให้ความสำคัญในการปลูกซ่อม ส่วนการตัดแต่งใบเกษตรกรไม่ทราบถึงประโยชน์ในการตัดแต่งใบซึ่งจะมีผลต่อการแตกกอของหญ้าแฝก

การตัดสินใจในการปลูกหญ้าแฝก พบว่า เกษตรกรตัดสินใจด้วยตัวเองน้อย ส่วนใหญ่ได้รับคำแนะนำจากเจ้าหน้าที่ แต่ในบางครั้งการส่งเสริมมีความจำเป็นต้องชี้แนะเกษตรกรเพราะถ้าปล่อยให้เกษตรกรตัดสินใจเองทั้งหมดก็จะเกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมจะกลายเป็นปัญหาใหญ่ของส่วนรวมที่แก้ไขยาก ทั้งนี้จะต้องมีกระบวนการมีส่วนร่วมของเกษตรกรเสริมลงไปให้มากที่สุด

การอบรม เกษตรกรได้รับการฝึกอบรมเกี่ยวกับหญ้าแฝกประมาณครึ่งหนึ่ง มีความแตกต่างกัน โดยผ่ากะเหรี่ยงได้รับการฝึกอบรมมากที่สุดแต่การปลูกหญ้าแฝกไม่ประสบผลสำเร็จ ทั้งอาจเป็นเพราะเวลาที่มีการฝึกอบรมมักจะส่งสมาชิกครอบครัวเป็นคนหนุ่มคนสาวที่รู้หนังสือเข้าร่วมฝึกอบรมแทนหัวหน้าครอบครัว และไม่ค่อยมีอำนาจในการตัดสินใจปลูกหญ้าแฝกหรือทำกิจกรรมเกี่ยวกับหญ้าแฝก

การใช้ประโยชน์จากหญ้าแฝก พบว่าเกษตรกรเกือบทั้งหมดไม่ได้ใช้ประโยชน์จากดิน ใบรากของหญ้าแฝกเลย ทั้งนี้เป็นเพราะเกษตรกรขาดความรู้ในการนำมาใช้ ทำให้เกษตรกรคิดว่าหญ้าแฝกไม่มีประโยชน์ เปลือกพื้นที่ในการปลูกพืชหลัก และกีดขวางการปฏิบัติงานของเกษตรกรซึ่งมีผลต่อความสำเร็จในการปลูกหญ้าแฝก ถ้าสามารถฝึกอบรมให้เกษตรกรมีความรู้ในการใช้ประโยชน์ได้ จะเป็นการกระตุ้นให้ เกษตรกร เห็นความสำคัญและปลูกเพิ่มมากขึ้น

ด้านการทดสอบสมมุติฐาน ปรากฏว่า มีปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ต่อความสำเร็จในการปลูกหญ้าแฝกของเกษตรกรชาวไทยภูเขา กล่าวคือ

เผ่า มีความสัมพันธ์ต่อความสำเร็จในการปลูกหญ้าแฝกของเกษตรกรชาวไทยภูเขา ทั้งนี้ อาจกล่าวได้ว่าในแต่ละชนเผ่าจะมีวัฒนธรรมประเพณีที่แตกต่างกันไป การยอมรับนวัตกรรมใหม่ๆ บางครั้งเป็นเรื่องที่ยากสำหรับในชนเผ่า สอดคล้องกับ ประวิตร(2541) กล่าวว่า คนจากพื้นราบซึ่งเข้าไปทำงานหรือมีชีวิตในสังคมกะเหรี่ยงต้องพยายามเข้าใจประเพณีวัฒนธรรมให้ถ่องแท้ จึงจะปฏิบัติงานได้อย่างมีประสิทธิภาพและก้าวไปสู่ความสำเร็จตามมุ่งหมาย

ระดับการศึกษา มีความสัมพันธ์ต่อความสำเร็จในการปลูกหญ้าแฝกของเกษตรกรชาวไทยภูเขา ทั้งนี้เพราะระดับการศึกษาที่สูงมีความสำคัญต่อการเรียนรู้ การรับรู้ข่าวสาร และความเข้าใจในเรื่องต่างๆ ได้ดีกว่าผู้ที่มีระดับศึกษาน้อย สอดคล้องกับ บุญเกิด (2524) ศึกษาลักษณะที่มีความสัมพันธ์กับการยอมรับเทคโนโลยีใหม่ๆทางการเกษตร พบว่า ลักษณะทางสังคม คือ อายุ และระดับการศึกษาจะมีผลต่อการยอมรับเทคโนโลยีใหม่ๆทางการเกษตร

รายได้ต่อปี มีความสัมพันธ์ต่อความสำเร็จในการปลูกหญ้าแฝกของเกษตรกร ทั้งนี้เพราะครอบครัวที่มีรายได้สูงมีโอกาสได้รับการศึกษาและติดต่อเรียนรู้จากสังคมภายนอก มีความกล้าในการตัดสินใจ มีการยอมรับนวัตกรรมใหม่ๆดีกว่า ซึ่งสอดคล้องกับผลวิจัยของ ไพบุลย์ (2525) พบว่าการยอมรับวิทยาการแผนใหม่มีความสัมพันธ์โดยตรงกับรายได้รวมของครัวเรือนและมีการติดต่อเจ้าหน้าที่ส่งเสริม ซึ่งแสดงว่า เกษตรกรที่มีรายได้สูงสุดมีการติดต่อกับเจ้าหน้าที่ส่งเสริมและมีแนวโน้มที่จะยอมรับวิทยาการแผนใหม่

การได้รับข่าวสารจาก หนังสือพิมพ์ วิทยุ โทรทัศน์ เอกสารแนะนำ และการอบรม มีความสัมพันธ์ต่อความสำเร็จในการปลูกหญ้าแฝกของเกษตรกร ทั้งนี้อาจกล่าวได้ว่า สื่อต่าง ๆ และการอบรมจะทำให้เกษตรกร มีความรู้เพิ่มขึ้น มีผลต่อการยอมรับการปลูกหญ้าแฝกให้ประสบความสำเร็จมากขึ้นด้วย สอดคล้องกับการศึกษาของ Ashadi (1992) พบว่าการยอมรับของเกษตรกรจะเพิ่มขึ้นได้ มีผลจากการให้ความรู้ความเข้าใจแก่เกษตรกรในการใช้แถบหญ้า

การใช้ประโยชน์จากหญ้าแฝก มีความสัมพันธ์ต่อความสำเร็จต่อการปลูกหญ้าแฝกของเกษตรกร อาจกล่าวได้ว่า การใช้ประโยชน์จากหญ้าแฝกนอกเหนือจากการใช้เพื่ออนุรักษ์ดินและน้ำ ถ้าเกษตรกร ได้ใช้ประโยชน์ทางอื่นด้วย จะเป็นส่วนกระตุ้นให้เกษตรกรเห็นความสำคัญในการปลูกหญ้าแฝกเพิ่มมากขึ้น สอดคล้องกับการศึกษาของ นรินทร์ชัย และกมล (2539) พบว่า การส่งเสริมปลูกหญ้าแฝกยังมีปัญหาอยู่ไม่น้อยในบางเกษตรกร ไม่เห็นคุณค่าของหญ้าแฝกที่ปลูก จึงพ่นยากำจัดวัชพืชลง ไปใกล้แถวหญ้าแฝกทำให้แฝกที่ปลูกตาย หรือแฝกถูกขุดทิ้ง นอกจากนี้บางส่วนคิดว่าหญ้าแฝกจะมีเมล็ดแพร่พันธุ์จนทำให้การปลูกเกษตรอื่นๆ ไม่ได้ผล จึงกำจัดทิ้งไป

การกำจัดวัชพืชแบบตัด ฟัน โคน ถางแล้วเผา การใช้รถแทรกเตอร์ และการใช้สารเคมี มีความสัมพันธ์ ต่อการปลูกหญ้าแฝกของเกษตรกรเพื่อการอนุรักษ์ดินและน้ำ อาจกล่าวได้ว่าวิธีการดังกล่าว จะมีผลทำให้หญ้าแฝกตายไม่ประสบความสำเร็จ นอกจากนี้ยังมีผลเสียต่อ โครงสร้างของดิน โดยตรงทำให้สภาพดินเสื่อมขาดความอุดมสมบูรณ์และมีผลต่อสิ่งแวดล้อมโดยรวม ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาของ ปิยะพล (2540) พบว่าความคิดเห็นของเกษตรกร ที่มีต่อระบบการอนุรักษ์ดินและน้ำ โดยทั่วไปเกษตรกรยังเข้าใจผิดว่าวิธีการบางอย่างที่ไม่ใช่การอนุรักษ์ดินและน้ำจะสามารถอนุรักษ์ดินและน้ำได้ดี เช่น วิธีการไถเตรียมดิน การกำจัดวัชพืช และการเผาเศษซากพืช เป็นต้น

นอกจากนี้ยังมีปัจจัยอื่น ๆ อีกแต่ไม่มีความสัมพันธ์กับผลสำเร็จของการปลูกหญ้าแฝก เช่น เพศ อายุ ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการปลูกหญ้าแฝก แรงงานในการเกษตร การได้รับข่าวสารจากเจ้าหน้าที่ของรัฐและเพื่อนบ้าน เอกสารสิทธิในที่ดิน การใช้พื้นที่ปลูกพืช การเตรียมพันธุ์กล้าแฝก การเตรียมพื้นที่ และการกำจัดวัชพืชแบบใช้แรงงานคนหุด ถอนแล้วกลบ อาจเป็นเพราะปัจจัยเหล่านี้ ปัจจุบันยังไม่เป็นปัญหามากของเกษตรกรชาวไทยภูเขา อนาคตอาจจะเป็นปัญหาสำคัญของเกษตรกรชาวไทยภูเขาก็ได้

อย่างไรก็ตาม การที่จะทำให้การส่งเสริมปลูกหญ้าแฝกในการอนุรักษ์ดินและน้ำ ของเกษตรกรชาวไทยภูเขาประสบความสำเร็จนั้น จะต้องคำนึงถึงปัจจัยหลายๆอย่างประกอบกัน โดยจะต้องมีความสอดคล้องกับวิถีชีวิต วัฒนธรรม ประเพณี ของแต่ละชนเผ่าด้วย กระบวนการเรียนรู้ไปด้วยกันแบบมีส่วนร่วม จะทำให้เกษตรกรสามารถมีความเข้าใจเกี่ยวกับการอนุรักษ์ดินและน้ำ มีความตระหนักเห็นความสำคัญ และเห็นประโยชน์ของการปลูกหญ้าแฝกเพื่อการอนุรักษ์ดินและน้ำในอนาคตต่อไป

ข้อเสนอแนะจากผลการศึกษา

จากการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยขอเสนอแนะเกี่ยวกับปัจจัยที่มีผลต่อการใช้หญ้าแฝกในการอนุรักษ์ดินและน้ำของเกษตรกรชาวไทยภูเขา ดังนี้

1. จากการศึกษาพบว่า ปัญหาที่สำคัญที่สุดและมีผลต่อความสำเร็จในการส่งเสริมปลูกหญ้าแฝกเพื่อการอนุรักษ์ดินและน้ำคือการใช้ประโยชน์จากหญ้าแฝกนอกเหนือจาก เพื่อการอนุรักษ์ดินและน้ำ ดังนั้นเจ้าหน้าที่หน่วยงานของรัฐที่ดำเนินการเกี่ยวกับการส่งเสริมปลูกหญ้าแฝก กับเกษตรกรชาวไทยภูเขาบนพื้นที่สูงควรมีการฝึกอบรมให้ความรู้การใช้ประโยชน์จากต้น ใบ รากหญ้าแฝกนอกเหนือเพื่อการอนุรักษ์ดินและน้ำเพียงอย่างเดียว ได้แก่ ผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ จากหญ้าแฝก การประสานจัดหาตลาดรับซื้อผลิตภัณฑ์หญ้าแฝก ทั้งนี้เพื่อให้เกษตรกรมีรายได้เสริมจากการปลูกหญ้าแฝก ซึ่งจะมีผลต่อการดูแลรักษาและขยายพื้นที่ปลูกหญ้าแฝกเพิ่มมากขึ้น

2. จากการศึกษาพบว่า การอบรม แนะนำมีผลต่อความสำเร็จในการปลูกหญ้าแฝกเพื่อการอนุรักษ์ดินและน้ำของเกษตรกรชาวไทยภูเขา ดังนั้นในการส่งเสริมปลูกหญ้าแฝกกับเกษตรกรชาวไทยภูเขา จำเป็นจะต้องมีการติดตามให้คำแนะนำ กระตุ้นให้เกิดจิตสำนึกอยู่ตลอดเวลาจากเจ้าหน้าที่ส่งเสริม โดยเฉพาะในระยะแรกของการปลูก เนื่องจากพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นคอยสูงชัน และทุรกันดาร มีผลต่อการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ทำให้ขาดการติดต่อกับเกษตรกร ฉะนั้นผู้บริหารหน่วยงานต้องให้ความสำคัญกับเจ้าหน้าที่ส่งเสริม โดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ที่ส่งเสริมปลูกหญ้าแฝก

นอกจากนี้ยังมีปัจจัยอื่นๆอีกแต่ไม่มีความสัมพันธ์กับผลสำเร็จของการปลูกหญ้าแฝก เช่น เพศ อายุ ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการปลูกหญ้าแฝก แรงงานในการเกษตร การได้รับข่าวสารจาก เจ้าหน้าที่ของรัฐและเพื่อนบ้าน เอกสารสิทธิในที่ดิน การใช้พื้นที่ปลูกพืช การเตรียมพันธุ์กล้าแฝก การเตรียมพื้นที่ และการกำจัดวัชพืชแบบใช้แรงงานคนชุก ถอนแล้วกลบ อาจเป็นเพราะปัจจัยเหล่านี้ ปัจจุบันยังไม่เป็นปัญหามากของเกษตรกรชาวไทยภูเขา อนาคตอาจจะเป็นปัญหาสำคัญของเกษตรกรชาวไทยภูเขาก็ได้

อย่างไรก็ตาม การที่จะทำให้การส่งเสริมปลูกหญ้าแฝกในการอนุรักษ์ดินและน้ำ ของเกษตรกรชาวไทยภูเขาประสบความสำเร็จนั้น จะต้องคำนึงถึงปัจจัยหลายๆอย่างประกอบกัน โดยจะต้องมีความสอดคล้องกับวิถีชีวิต วัฒนธรรม ประเพณี ของแต่ละชนเผ่าด้วย กระบวนการเรียนรู้ ไปด้วยกันแบบมีส่วนร่วม จะทำให้เกษตรกรสามารถมีความเข้าใจเกี่ยวกับการอนุรักษ์ดินและน้ำ มีความตระหนักเห็นความสำคัญ และเห็นประโยชน์ของการปลูกหญ้าแฝกเพื่อการอนุรักษ์ดินและน้ำในอนาคตต่อไป

ข้อเสนอแนะจากผลการศึกษา

จากการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยขอเสนอแนะเกี่ยวกับปัจจัยที่มีผลต่อการใช้หญ้าแฝกในการอนุรักษ์ดินและน้ำของเกษตรกรชาวไทยภูเขา ดังนี้

1. จากการศึกษาพบว่า ปัญหาที่สำคัญที่สุดและมีผลต่อความสำเร็จในการส่งเสริมปลูกหญ้าแฝกเพื่อการอนุรักษ์ดินและน้ำคือการใช้ประโยชน์จากหญ้าแฝกนอกเหนือจาก เพื่อการอนุรักษ์ดินและน้ำ ดังนั้นเจ้าหน้าที่หน่วยงานของรัฐที่ดำเนินการเกี่ยวกับการส่งเสริมปลูกหญ้าแฝก กับเกษตรกรชาวไทยภูเขาบนพื้นที่สูงควรมีการฝึกอบรมให้ความรู้การใช้ประโยชน์จาก ต้น ใบ รากหญ้าแฝกนอกเหนือเพื่อการอนุรักษ์ดินและน้ำเพียงอย่างเดียว ได้แก่ ผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ จากหญ้าแฝก การประสานจัดหาตลาดรับซื้อผลิตภัณฑ์หญ้าแฝก ทั้งนี้เพื่อให้เกษตรกรมีรายได้เสริมจากการปลูกหญ้าแฝก ซึ่งจะมีผลต่อการดูแลรักษาและขยายพื้นที่ปลูกหญ้าแฝกเพิ่มมากขึ้น

2. จากการศึกษาพบว่า การอบรม แนะนำมีผลต่อความสำเร็จในการปลูกหญ้าแฝกเพื่อการอนุรักษ์ดินและน้ำของเกษตรกรชาวไทยภูเขา ดังนั้นในการส่งเสริมปลูกหญ้าแฝกกับเกษตรกรชาวไทยภูเขา จำเป็นจะต้องมีการติดตามให้คำแนะนำ กระตุ้นให้เกิดจิตสำนึกอยู่ตลอดเวลา เจ้าหน้าที่ส่งเสริม โดยเฉพาะในระยะแรกของการปลูก เนื่องจากพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นคอยสูงชัน และทุรกันดาร มีผลต่อการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ทำให้ขาดการติดต่อกับเกษตรกร ฉะนั้นผู้บริหารหน่วยงานต้องให้ความสำคัญกับเจ้าหน้าที่ส่งเสริม โดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ที่ส่งเสริมปลูกหญ้าแฝก

ประสบความสำเร็จเป็นกรณีพิเศษกว่าเจ้าหน้าที่ปฏิบัติงานในระดับปกติ ทั้งนี้เพื่อเป็นขวัญและกำลังใจในการส่งเสริมปลูกหญ้าแฝกให้ประสบความสำเร็จมากขึ้น

3. จากการศึกษาจะเห็นว่า ชนเผ่า มีความแตกต่างกันเกี่ยวกับความสำเร็จในการปลูกหญ้าแฝกเพื่ออนุรักษ์ดินและน้ำ ทั้งนี้อาจเนื่องจาก สังคม วัฒนธรรมประเพณี ของชนเผ่าที่แตกต่างกันมีผลต่อการรับรู้และยอมรับนวัตกรรมใหม่ๆ ฉะนั้นนักส่งเสริมจะต้องเรียนรู้และเข้าใจ เกี่ยวกับชนเผ่า อย่างชัดเจน แล้วปรับวิธีการส่งเสริมให้สอดคล้องและเหมาะสมกับชนเผ่า นั้น ๆ ก็จะทำให้การส่งเสริมปลูกหญ้าแฝกประสบความสำเร็จมากขึ้น

4. จากการศึกษาจะเห็นว่า วิธีการกำจัดวัชพืช โดยการตัดฟัน โคน ถางแล้วเผา โดยการใช้รถแทรกเตอร์ และโดยการใช้สารเคมี มีผลต่อความสำเร็จในการส่งเสริมปลูกหญ้าแฝกเพื่อการอนุรักษ์ดินและน้ำบนพื้นที่สูง ฉะนั้นนักส่งเสริมจะต้องเรียนรู้และเข้าใจวิธีการกำจัดวัชพืชที่ถูกต้องไม่มีผลกระทบต่อส่งเสริมปลูกหญ้าแฝก สามารถแนะนำสร้างความเข้าใจแก่เกษตรกรชาวไทยภูเขาได้เป็นอย่างดี

5. การจัดกิจกรรมมีส่วนร่วมในการส่งเสริมปลูกหญ้าแฝกของเกษตรกรชาวไทยภูเขา เพื่อเป็นการกระตุ้นให้เกิดความตระหนักในการอนุรักษ์ดินและน้ำและสิ่งแวดล้อมบนพื้นที่สูง เกิดความภาคภูมิใจของเกษตรกร เช่น การประกวดผู้ประสบความสำเร็จในการปลูกหญ้าแฝก การประกาศเกียรติคุณผู้ประสบความสำเร็จการปลูกหญ้าแฝก หรือการได้สิทธิพิเศษจากสวัสดิการของรัฐ เป็นต้น

6. จากการศึกษาจะเห็นว่า การได้รับข่าวสารจากสื่อมวลชนต่างๆ มีผลต่อความสำเร็จในการปลูกหญ้าแฝกเพื่อการอนุรักษ์ดินและน้ำของเกษตรกรชาวไทยภูเขา ฉะนั้นรัฐต้องสนับสนุนในการสร้างสื่อ และการใช้สื่อประชาสัมพันธ์ ให้ความรู้ด้านการใช้หญ้าแฝกเพื่อการอนุรักษ์ดินและน้ำ รวมทั้งการรักษาสิ่งแวดล้อมบนพื้นที่สูงให้เหมาะสมกับเกษตรกรชาวไทยภูเขาที่สามารถรับรู้ได้ดี โดยเฉพาะสื่อด้านวิทยุเป็นภาษาท้องถิ่นที่เกษตรกรสามารถเข้าใจได้ดี

7. จากการศึกษาพบว่า ปัญหาที่สำคัญอย่างหนึ่งคือพันธุ์หญ้าแฝกที่ใช้ในการปลูกและการปลูกซ่อมมีไม่เพียงพอและไม่ทันฤดูกาล ฉะนั้นรัฐควรส่งเสริมกลุ่มเกษตรกร หรือหน่วยงานในพื้นที่ ขยายพันธุ์หญ้าแฝกใช้เอง เพื่อสะดวกในการให้บริการเกษตรกรได้ทันทีและเพียงพอ นอกจากนี้ ควรมีการตั้งศูนย์ถ่ายทอดเทคโนโลยีเกี่ยวกับหญ้าแฝกในชุมชนด้วยเพื่อให้บริการกับเกษตรกรอย่างสะดวกรวดเร็ว

8. สิ่งแวดล้อมบนพื้นที่สูงมีผลกระทบโดยตรง ต่อเกษตรกรบนพื้นที่ล่าง (พื้นราบ) โดยเฉพาะเรื่องอนุรักษ์ดินและน้ำ ฉะนั้นรัฐจะต้องมีมาตรการอย่างชัดเจน และเด็ดขาด ในการส่งเสริมการเกษตรบนพื้นที่สูง เช่น การกำหนดเขตพื้นที่ทำการเกษตรและการจัดสรรที่ดิน

แก่เกษตรกร การกำหนดพืชเกษตรบนพื้นที่สูงที่ไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม การใช้สารเคมีบนพื้นที่สูง การห้ามคนพื้นราบบุกรุกพื้นที่สูง เป็นต้น

ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

1. การวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการใช้หญ้าแฝกในการอนุรักษ์ดินและน้ำของเกษตรกรชาวไทยภูเขาในพื้นที่อำเภอแม่สะเรียง จังหวัดแม่ฮ่องสอนจำนวน 3 เผ่า คือ เผ่าม้ง เผ่าลัวะ และเผ่ากะเหรี่ยง เนื่องจากพื้นที่ที่มีชาวไทยภูเขาอาศัยอยู่ในประเทศไทยทั้งหมด 20 จังหวัด จำนวน 9 เผ่าหลัก การศึกษาครั้งต่อไปจึงควรขยายพื้นที่ในการศึกษาให้ครอบคลุมมากขึ้น เพื่อสามารถอธิบายผลการวิจัยได้กว้างขวางยิ่งขึ้น

2. ศึกษาในเรื่องการมีส่วนร่วม ของเกษตรกรชาวไทยภูเขา ในการใช้หญ้าแฝกเพื่อการอนุรักษ์ดินและน้ำ เพื่อเป็นแนวทางในการปรับปรุงการส่งเสริมปลูกหญ้าแฝกอนุรักษ์ดินและน้ำให้ประสบความสำเร็จมากขึ้นต่อไป

3. ศึกษาความคิดเห็นของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการพัฒนาบนพื้นที่สูง ต่อโครงการปลูกหญ้าแฝกเพื่อการอนุรักษ์ดินและน้ำของชาวไทยภูเขา เช่น กรมประชาสงเคราะห์ กรมพัฒนาที่ดิน กรมอนามัย กรมป่าไม้ กรมการศึกษานอกโรงเรียน สำนักงานการประถมศึกษาแห่งชาติ กรมพัฒนาชุมชน กรมการปกครอง กรมส่งเสริมการเกษตร เป็นต้น เพื่อจะได้ทราบแนวความคิด และการประสานงานในโครงการปลูกหญ้าแฝกเพื่ออนุรักษ์ดินและน้ำกับเกษตรกรชาวไทยภูเขาต่อไป